RECEPCIJA SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI U HRVATSKOME NARODNOM PREPORODU (NA PRIMJERU *DANICE*, 1835-49)

Suzana COHA

The paper presents an analysis and interpretation of the main accents, tendencies and orientations of the reception of world literature in the central magazine of the Croatian National Revival, *Danica* (1835-49). The main postulates, characteristics and effects of this reception are analyzed, placing a particular focus on the Croatian National Rival political engagement, as well as on the Enlightenment and Romantic principles of the formation of the concept of world literature.

Key words: the Croatian National Revival; national identification; the Enlightenment; Romanticism; national literatures; world literature

Mi umětnost inostranih púka'
Štovat znamo, čudit se nad njima…

(Ljudevit Farkaš Vukotinović, „Molba na prijatelje narodnosti", *Danica Ilirska*, 1841)

Sad kod luči samcat sědi,
Oko njega dusi sami:
Byron, Puškin, Tasso *blědi,*
Šekspir, Šiller, Omir *znani…*

(Ivan Kukuljević Sakcinski, „Domorodac", ibid.)

1. Prosvjetiteljske i romantičarske pretpostavke koncepata nacionalnih i svjetske književnosti

Od važnijih pojava imanentnih prosvjetiteljskim i romantičarskim strujanjima književne povijesti s kraja 18. i tijekom ranih desetljeća 19. st. poznate su i promjene u samoj konceptualizaciji i reprezentaciji fenomena književnosti. Između tih promjena posebno se izdvajaju kao naizgled suprotno usmjereni, ali zapravo simultani i međusobno ovisni procesi konstituiranja modernih nacionalnih književnosti s jedne strane te trendovi koncipiranja ideje svjetske književnosti s druge (usp. npr. Guillén 1993: 24-32), pri čemu se kao poglavito utjecajan pokazao

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

čuveni Goetheov koncept *Weltliteratur* (usp. npr. ibid.: 37-45; Damrosch 2003: [1]-36). Tvrdeći da je „[n]acionalna književnost sada gotovo besmislen pojam“ jer je „epoha svjetske književnosti na dohvatu“ (prema Guillén 1993: 40-41 ili Damrosch 2003: [1]), Goethe prvi od spomenutih entiteta ne samo da nije isključivao, nego ga je držao ključnom pretpostavkom uspostavljanja potonjega (usp. npr. Guillén 1993: 39-40). Pritom je njegov koncept odražavao i prosvjetiteljske i romantičarske ideje kozmopolitizma[1], ali i principe konstituiranja modernih nacionalnih identiteta[2] slijedom kojih su se veliki napori ulagali u diferencijacije i ususstavljivanja pripadajućih književnih korpusa te je književnost, kako je npr. naveo M. Solar (2003: 10), „izgubila univerzalnu vrijednost općepriznate 'tehnike' i postala je … 'pojedina književnost'; … bitno [se] vezala uz jedan jezik, pa tako najčešće i uz jedan narod“. Sukladno tome, i Goethe je, definirajući pjesništvo kao „univerzalno vlasništvo čovječanstva“ (prema Damrosch 2003: [1]; 12), naglašavao posebnu („uvaženu“) ulogu koja je u „univerzalnoj svjetskoj književnosti“ rezervirana za Nijemce (prema ibid.: 7).

Identificiranje nacionalne književnosti i njezino diferenciranje u odnosu na nenacionalne pandane, ali i ideje o internacionalnome kontekstu kao važnome formativnom okružju i bitnome parametru njezina reprezentiranja i funkcioniranja razvidni su i u hrvatskoj preporodnoj kulturi, a između ostaloga zrcale se i u središnjemu mediju te kulture, književnome glasilu *Danica* (1835-49), pokretača i urednika Lj. Gaja.[3]

2. *Kulturnation* i temelji „svjetske književnosti“

Određenje *Danice* prema stranim književnostima bilo je najuže povezano s inherentnom joj percepcijom drugih nacionalnih identiteta, i u kulturnome, i u političkome smislu. Preporodna nastojanja kulturnoga nadilaženja onovremene upravno-političke razjedinjenosti pojedinih hrvatskih regija[4] uvjetovala su da su se kao uzorni isticali poglavito narodi za koje se držalo da su uspjeli u tome, odnosno,

[1] O tome usp. npr. Hergešić 2005a: 45-46.

[2] Povezano s time usp. npr. Assmann 2002: [27]-34, posebno: 34.

[3] O književnosti i kulturi hrvatskoga narodnog preporoda usp. npr. Barac 1954; Živančević 1975. O *Danici* detaljnije usp. npr. Frangeš 1972; Horvat 2003: 75-107; Hergešić 2005: 60-74. Zbog propisanoga ograničenog opsega, u ovome se radu sažimaju glavni akcenti i smjernice recepcije svjetske književnosti u toj tiskovini i pripadajućemu razdoblju, dok je detaljnija elaboracija predstavljenih teza, do razine analize zastupljenosti pojedinih autora ili karaktera prijevoda/ preradbi pojedinih tekstova, sadržana u monografiji *Medij, kultura, nacija: Poetika i politika Gajeve* Danice (u tisku), kao i u literaturi koja je ranije napisana na temu koja je posrijedi ili u vezi s pojedinim njezinim segmentima, a koja se navodi na odgovarajućim mjestima u nastavku. Posebne stranice svojih prikaza preporodne književnosti njezinome su funkcioniranju u odnosu na internacionalni kontekst posvetili i Barac (1954: 135-138; 149-160) te Živančević (1975: 185-214).

[4] O društvenim, političkim i kulturnim prilikama u hrvatskim zemljama u vrijeme narodnoga preporoda usp. npr. Šurmin 1903; 1904; Šišić 1913; Kessler 1981; Stančić (gl. ur.) 1985a; Stančić 2008; Šidak 1981; 1981a; Šidak; Foretić; Grabovac; Karaman; Strčić; Valentić 1990.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

kako je istaknuto u jednome *Daničinu* prilogu što ga je na dopis I. A. Brlića sastavio V. Babukić, „nĕgda“ Grci, a „sada“ Nijemci i Talijani (1835, 31: [121]-124; 32: [125]-128, cit.: 123).[1]

Grčka je književnost osim kao svojina svojevrsnoga prototipa *Kulturnation* (usp. npr. Katunarić 2003: 140) bila sagledavana i s obzirom na univerzalne vrijednosti koje su se pripisivale antičkoj tradiciji, u kontekstu čega joj se pribrajala i rimska, a njihovoj su recepciji u preporodnome vremenu, kao što je ustvrdio i A. Flaker (1976: 138), pogodovali „trajnost hrvatskog latinizma, vrlo opstojno mjesto klasičnog obrazovanja u odgojnom sustavu, a osim toga i obnova antičke tradicije u evropskim književnostima za vrijeme francuske revolucije i poslije, osobito u različitim pojavnim oblicima predromantizma, napose njemačkog 'Sturm und Dranga'.“[2] S prosvjetiteljskim je intencijama čitav spektar korifeja, pa i manje poznatih predstavnika klasične grčke i rimske književnosti i kulture *Danica* nastojala približiti široj čitateljskoj publici, slično prispodobivim tiskovinama u Europi (usp. npr. Koszyk 1972: 90). Između antičkih autora romantičarskim je vizijama književnoga genija posebno odgovarao Homer, zamišljan kao slijepi pjevač-putnik, što ga je uz ostalo povezivalo i s narodnim pjevačima koji su prema raširenim predodžbama bili glavni (re)kreatori usmene književnosti u južnoslavenskim kulturama (usp. npr. Murko 1951: 207).[3] Sukladno tome, i svekoliki je preporodni tretman toga pjesnika bio pozitivan (usp. Flaker 1976: 138), za što se potvrde pronalaze i u *Danici*.

Premda bi prosvjetiteljski (naglašeno sekularizacijski) impulsi, koji su uz romantičarske uvjetovali pravac i glavne principe preporodnih trendova, načelno trebali umanjiti vjerske utjecaje, nisu nemoguće ni kohabitacije prosvjetiteljskih i kršćanskih svjetonazora. Primjer toga je i *Danica*, u sadržaj koje se utkala i kršćanska tradicija, ne samo kroz pouke pojedinih tekstova već i citatima iz pokojega od njezinih autoriteta. I prosvjetiteljska i kršćanska načela u *Danici* bila su motivirana idejama specifičnima za 18-ostoljetni i 19-ostoljetni *normativni humanizam*, određen, kako kaže A. Assmann (2002: 29), posvećenošću „čistoj i potpunijoj“ ili „prirodnijoj ljudskosti“. U tu se posvećenost, dodatno potpomognuto romantičarskim interesima spram egzotičnih, vremenski ili prostorno udaljenih fenomena, moglo uklopiti i šire naslijeđe orijentalnih kultura, pa se tako npr. u

[1] Ovdje, kao i u nastavku rada citati iz *Danice* donose se prema njezinu pretisku (1970-72).

[2] Vezano uz to usp. npr. i: Sikirić Assouline 2009. O recepciji antičke kulture u *Danici* usp. i: Šamšalović 1958.

[3] Iako bi i prikaz recepcije južnoslavenskih književnosti po logici trebao biti obuhvaćen u ovome radu, u tu se problematiku zbog već spomenutoga ograničenog opsega neće zadirati. Razrada navedenoga morala bi biti opširnija zbog specifičnoga preporodnog poimanja južnoslavenskih kultura kao *ilirskih* (o tome sažeto i pregledno usp. npr. Rapacka 2002: 78-84), što je uvjetovalo i specifično identificiranje odnosno razgraničenje s/ od pojedini/ma/h od njih. Ne ulazeći detaljnije u ta pitanja, može se, međutim, spomenuti da se, podupirano preporodu svojstvenim poetičkim (romantičarskim) i političkim (pro(južno)slavenskim) profilom, kao najznačajniji korpus koji se interpretirao kao zajednička osnova svih južnoslavenskih književnosti i kao glavna deviza s kojom bi one mogle izaći na svjetsku kulturnu scenu isticalo upravo usmeno stvaralaštvo, poglavito poezija tzv. *epskih krajeva* (usp. Murko 1951: 20).

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

jednome *Daničinu* prilogu iz brojeva 42-44 iz 1837, Zaratustra i Konfucije ističu uz bok Homeru, Solonu i Sokratu.

3. Svjetska književnost – između kulture i nacionalne politike

U odnosu na nadnacionalni književni sustav u kojega se težila upisati i unutar kojega je nastojala uspostaviti znakovite relacije, preporodna je kultura među ostalim bila usmjeravana i konkretnim tradicijskim i recentnim političkim okolnostima. S jedne strane, matična je (hrvatska) nacionalna zajednica kojom se legitimirala i koju je reprezentirala bila određena političko-upravnom integriranošću u Habusburšku Monarhiju, a s druge su se sve više isticali principi hrvatske etničke i kulturne razlike unutar Monarhije, i to poglavito po liniji (južno)slavenske identifikacije. Oba su se ta identifikacijska okvira nastojala uskladiti pa npr. latinski citati M. Bela istaknuti u motima *Daničinih* brojeva 40 iz 1837. ili 30 iz 1847. imaju zasigurno druge konotacije nego što ih imaju u opusu njihova autora, koji se sukladno tradicionalnim identifikacijskim obrascima svojstvenima dijelu elita Habsburške Monarhije deklarirao kao „jezikom Slaven, narodnošću Mađar, erudicijom Nijemac“ (Weston Evans 2006: 139-140).

Primjeri integriranja (književne) kulture Mađara u javni prostor hrvatskoga narodnog preporoda bili su rijetki, a i takvi, uglavnom polemično intonirani, što nije neobično budući da je pokret o kojemu je riječ u osnovi bio iniciran upravo kao utuk pokušajima uspostavljanja mađarske supremacije u ugarskome dijelu Monarhije. Napetosti između lučonoša hrvatske nacionalne ideje i pristaša politike širenja mađarskih utjecaja u Ugarskoj najneposrednije su utjecale i na pojavu i sadržaj same *Danice*. Antagonizmi o kojima je riječ nisu doduše sasvim isključili preporodno uvažavanje mađarske kulture, pa ni pojedinih segmenata mađarske politike (usp. npr. Šokčević 2006: 20) kao također uzornih matrica izgradnje *Kulturnation*, a pred kraj *Daničina* izlaženja, ubrzo nakon kulminacije izražavanja netrpeljivosti koja je pratila ratne sukobe 1848, kao posljedica razočaranja bečkom politikom, i revolt je spram Mađara kao *konstitucionalne braće* splasnuo. No, ni jedno ni drugo nije imalo utjecaja na znatniju komunikaciju s mađarskom književnošću i to zbog jednostavne činjenice da, koliko god bila uporna, nastojanja oko uvođenja mađarskoga jezika u hrvatsku politiku, gospodarstvo i kulturu, zapravo nisu imala većih realnih učinaka.[1]

S druge strane, bez obzira na to što se u percepciji odnosa hrvatske spram kulture na njemačkome jeziku i potonja u (pred)preporodnome razdoblju interpretirala kao imperijalna, njezina je zastupljenost u onodobnome hrvatskom društvu bila izrazito velika (usp. npr. Badalić 1970; Gavrin 1970; Flaker 1976: 139-140; Novak 2012: 54-67 i dr.), što se vidi i po *Danici*, čije su stranice u nemaloj mjeri impregnirane odjecima, preradbama ili prijevodima njemačkih tekstova. Osim toga, *zazor* od njemačke kao imperijalne kulture u početku je prigušivan i zbog činjenice da je *Danica* pokrenuta uz dozvolu bečkoga dvora, mehanizmima čije cenzure je

[1] O tome usp. npr. Šokčević 2006: 11; Novak 2012: 67-70.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

onda podlijegala.[1] No, i bez obzira na specifične situacijske političke okolnosti, *zadojenost* hrvatskih kulturnih elita njemačkim (Gavrin 1970: 51) kao i klasični dometi njemačke (književne) kulture s kraja 18. i početka 19. stoljeća rezultirali su time da njezino „mjesto", kako je naveo A. Flaker (1976: 139), valja „[z]asebno razmatrati… u strukturi hrvatskog preporoda", a u tome kontekstu analize pokazuju da je od niza autora koji su pisali njemačkim, a koji su apostrofirani u preporodu posebno cijenjen bio apologet modela *Kulturnation* J.G. Herder, u *Danici* predstavljen i kao neprikosnoveni apologet slavenstva[2], dočim je od književnika najprevođeniji bio F. Schiller, a za njim J. W. Goethe.[3]

Djelomično usporediv odnos kao i prema njemačkoj, hrvatska kultura tradicionalno ima i prema talijanskoj književnosti, u smislu da utjecaje jedne i druge tumači kao znak svoje uključenosti u europske trendove, ali i kao prijetnju vlastitoj samosvojnosti. No, s obzirom na to da su se talijanski utjecaji očitovali u priobalnoj Hrvatskoj, dok je preporod svoje srce imao u središnjim kontinentalnim dijelovima, talijanska se književnost u vremenu koje je posrijedi isticala kao poželjna protuteža njemačkoj, pri čemu se osobito velika uloga pripisivala N. Tommaseu, čiji se tekstovi objavljuju i glorificiraju u *Danici*, dok je prema sudu N. Badurine (1995: 41), „najvažnije poglavlje hrvatsko-talijanskim odnosima za čitavo razdoblje" pridano pjesmama G. Leopradija u prijevodu M. Pucića (1849, 10; 17-19). Istovremeno, međutim, ti su prijevodi Leopardija zajedno s Pucićevim prijevodom „Životopisa Leopardieva" A. Ranierija (ibid.,18-19), posljedica konkretnoga političkog postavljanja prema Italiji. Naime, u posljednjim etapama pokreta, odnosno pred kraj *Daničina* izlaženja, sa sve otvorenijem polemiziranjem s austrijskom unutarnjom politikom počele su se kritički komentirati i njezine represivne mjere u Italiji. Slični se razlozi mogu pretpostaviti i u objavljivanju nekih drugih priloga zadnjih *Daničinih* godišta, među ostalim i povećanoga broja citata iz Tommasea, tim više ukoliko se zna da je Lj. Gaj spaljivao prepisku s njime te da mu je, kao i drugim Talijanima i Poljacima 1847-48, ulazak u Hrvatsku bio zabranjen (usp. Badurina 1995: 40).

Dojam o „preovisnosti" o njemačkim uzorima (usp. Tomasović 2009: 311) utjecao je i na recepciju francuske književnosti, koja je, usprkos tome, prema A. Flakeru (1976: 138), u preporodu bila manje zastupljena negoli primjerice u ruskoj ili poljskoj kulturi prve polovine 19. stoljeća. Osim toga, interpretacije francuske književnosti nisu uvijek bile pozitivne, odnosno problematizirali su se, kako se držalo, svojstveni joj pretjerani modernizacijski aspekti, sa strahom od njihovih mogućih negativnih učinaka na nacionalnu politiku, kao u dijelovima u kojima se A. Veber Tkalčević u prilozima „Nešto o kazalištu" (1848, 11-16) i „Razmatranja domorodna" (ibid., 24-31) obrušava na E. Suea zbog pogubnoga djelovanja njegove popularne literature poglavito na žensku čitateljsku publiku (usp. ibid.: 60; 106). K tome, kao i prema talijanskoj, amplituda se odnošenja prema francuskoj (književnoj)

[1] Uz već spomenutu literaturu o *Danici* usp. poglavito i Suppan 1999.

[2] O ulozi i tretmanu Herderovih ideja u hrvatskome narodnom preporodu i *Danici* usp. npr. Pederin 1975; Ivanišin 1978; Švoger 1998; Babić 2000; Keipert 2014.

[3] O tome usp. posebno Gavrin 1970 i Flaker 1976.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

kulturi može promatrati u relacijama prema specifičnim situacijskim hrvatskim pozicioniranjima u koordinatama habsburške politike. S obzirom na to, u ranijim se godištima odražavao politički antagonizam između Austrijskoga Carstva i njegova monarhizma, s jedne, te Napoleona i francuskoga revolucionarnog liberalizma, s druge strane, dok se u kasnijima priznaju potencijali potonjega za modernizaciju društvenih uređenja u smislu njihove demokratizacije, a negativne konotacije uz spomen Francuza i Napoleona prestaju biti imperativ, premda nisu isključene, o čemu svjedoči prijevod jedne od već spomenutih Leopardijevih pjesama „Vojska talianska pod Napoleonom" (1849, 19), znakovita i stoga jer opjevava pohod na Rusiju. S jednoznačnim se pak pozitivnim akcentima izvještavalo o Katedri za slavenske jezike u Parizu te se primjerice u jednome prilogu o R. Cyprienu, koji je na njoj zamijenio A. Mickiewicza, Francuska interpretira kao „slavna posrědnica izmedju Němacah, koji se slavjanskoga razvitja boje i prěče ga" i „Rusah, koji ga podupiraju" (1846, 12: 48).

Premda je, kako je konstatirao M. Tomasović (2009: 311), francuskoj književnosti pridana posebna važnost u „prevladavanju germanskog sindroma", što će postati još izrazitije u narednim desetljećima od A. Šenoe do A. G. Matoša, činjenica je da su se kulturne elite preporoda s njome još uvijek u velikoj mjeri upoznavale upravo posredstvom njemačkih prijevoda. O prevlasti njemačke kulture među hrvatskim preporoditeljima govori i činjenica da su velikani talijanske (npr. Dante, Petrarca, Boccacio) i francuske književnosti (npr. Voltaire, Rousseau, Lamartine, Hugo) u *Danici* u odnosu na njemački korpus manje zastupljeni. Pa iako ni njemačka književnost nije prisutna svojim vrhunskim, već prije prosječnijim, pa i ispodprosječnim ostvarenjima, to je još evidentnije u slučaju talijanskih i francuskih predstavnika, koji dolaze pokojim možda zanimljivim, ali s obzirom na autorski opus, njegov položaj u kanonu svjetske književnosti ili u izvornoj nacionalnoj kulturi, uglavnom tek marginalnijim tekstom ili samo spomenom. Slično je bilo i s engleskom književnošću, iz koje je kao pandan njemačkome Schilleru ili francuskome Hugou, odnosno kao vrhunski romantičarski pisac cijenjen bio G. G. Byron, a od starijih autora spominje se Shakespeare.[1] Zbog svojega izričaja prihvatljivoga prosvjetiteljskim nazorima prepoznat je pak bio A. Pope, koji se citira u 1. broju iz 1836. u prilogu „Mudra izrečenja."

Slično kao i potonji spomenuti prilog, o znakovitome, ali ne produbljenome *Daničinu* ophođenju sa stranim književnostima govori primjerice i člančić „Rod i starost glasovitih Europeacah" (1837, 10), koji se svodi na suhoparno nabrajanje imena, od kojih velik broj otpada na književnike. Međutim, i takav, on upućuje na koliku-toliku osviještenost preporodne kulture o širemu spektru europskih književnosti, ne samo onih koje su se već iskristalizirale kao reprezentativne za europski identitet (antička, talijanska, francuska, španjolska /u prilogu o kojemu je riječ spominje se Cervantes/, engleska, njemačka) nego i o onima koje su se u tome smislu tek počele izrazitije oblikovati, odnosno zadobivati prepoznatljivost, poput danske (spomenom A. Oehlenschlägera), irske (Th. Moorea) ili škotske (R. Burnsa;

[1] O recepciji engleske književnosti u (pred)preporodnoj kulturi usp. Filipović 1972: 9-30.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

W. Scotta). Navedenim kulturama sa sjeverozapada Europe može se pridodati i rumunjska s jugoistoka, zastupljena primjerice jednom poučnom pričicom G. Alexandrescua (1843, 1). Što se anglofone kulture tiče, *Danica* bilježi i njezino širenje na američki kontinent, reflektirajući mehanizme funkcioniranja američke kao (post)kolonijalne kulture, ali i početak onih procesa slijedom kojih će se u hrvatskoj sredini povijest svjetske književnosti početi koncipirati kao povijest *književnosti zapadnoga kruga*, odnosno kao u prvome redu povijest „evropske i američke književnosti" (Slamnig 1999: 11). Pa iako se zbog površnosti ili efemernosti pojedinih priloga iz kojih se može zaključivati o njezinoj recepciji svjetske književnosti može činiti da je *Danica* u tome procesu bila vođena slučajevima i bez jasnoga estetičkog plana, činjenica je da se s obzirom na rečeni *zapadni krug* na njezinim stranicama mogu razabrati obrisi njegovih reprezentativnih silnica, onako kako se one i danas interpretiraju – od antičkih i kršćanskih temelja te širih orijentalnih utjecaja preko talijanske dominacije u renesansi, španjolske u baroku, potom engleske, koja počinje sa Shakespeareom i nastavlja se do romantizma, kao i francuske, koja je kulminirala u klasicizmu, uvjetujući također u velikoj mjeri i pojavu (pred)romantizma, kada se kao iznimno utjecajna nametnula poglavito njemačka književnost.[1]

U okviru kruga o kojemu je riječ hrvatska se pak književnost nastavila često identificirati s obzirom na svoju jezičnu i etničku pripadnost (južno)slavenskome kontekstu, što se posebno naglašavalo u preporodu, pa se primjerice u *Daničinoj* bilješci kojom je M. Pucić popratio jednu svoju pjesmu (1844, 2: 6) kaže: "Mi hoćemo da bude književnost naša nezavisna od sviuh ostalih, da bude književnost narodna, i zato trěba da bude daleko od Virgilia, Miltona, Tassa, koliko od Walter Scotta, Victora Huga, Byrona itd.; hoćemo, da kao što slavjanski narod imade posebni obraz i posebni značaj, tako da si i njegova književnost pribavi posebni obraz i posebni značaj." Kao važna simbolička žarišta panslavenstva isticale su se poljska i ruska kultura, koje su se, bez obzira na svoje (politikom dirigirane) međusobne konflikte, hrvatskoj čitateljskoj publici nastojale pokazati kao kompatibilne. Od Poljaka, *Danica* izražava najveću fasciniranost A. Mickiewiczem, a od Rusa Puškinom. No i njih, kao i druge njihove više ili manje poznate sunarodnjake birala je više po principu slavenske reprezentativnosti, dok se čini da su joj estetički, pa i specifičniji ideološki kriteriji (liberalnost ili konzervativnost, otvorenost internacionalnome ili nacionalna isključivost) bili manje važni ili sasvim nebitni.[2]

Od promicatelja slavenskih ideja na hrvatske su preporoditelje, kako je poznato, najpresudnije utjecala dvojica Slovaka rodom, P. J. Šafárik i J. Kollár, koji su među najcitiranijim autorima u *Danici*. Slovačka je kultura u preporodu slovila kao posebno srodna zbog sličnoga političkoga i kulturnoga položaja kojega su hrvatski i slovački entitet imali u ugarskome dijelu Monarhije, dok su zbog njihovih poimanja češko-slovačkoga zajedništva Šafárik i Kollár hrvatske istomišljenike između ostaloga snažno usmjerili i prema češkoj (književnoj) kulturi, u kontekstu koje su se

[1] Za ilustraciju ovakvih interpretacija usp. npr. Friedrich; Malone 1954: [1]-331.
[2] O tome usp. Flaker 1970: 259-260; 1976: 142-143; Wierzbicki 1970; Badalić 1972: 129-172.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

i sami realizirali, a s kojom je *Danica* i inače obilato komunicirala.[1] Pritom je, kao i u slučaju recepcije ruske i poljske književnosti i kulture, bila vođena više promocijom široko zasnovane slavenske uzajamnosti negoli karakterističnim estetičkim značajkama ili pojedinačnim ideološkim opredjeljenjima, o čemu svjedoči i prilagođavanje Šafárikovih i Kollárovih ideja vlastitim ideološkim horizontima[2] kao i uvažavanje L. Štúra, koji se razmimoilazio s koncepcijama slovačke identifikacije u okrilju češke kulture.

Navedene aspiracije uspostavljanju sveslavenske kulturne sloge, kako pokazuju pokušaji usuglašivanja ne samo ruske i poljske ili češke i slovačke kulture, već i pojedinih različitih opcija unutar svake od njih, razotkrivaju kako je zajedništvo na kojemu je *Danica* inzistirala pretpostavljalo i prelaženje preko brojnih kontradiktornosti i nemalih ambivalencija. Takva nadilaženja, ali i zanemarivanja razlika pa i usklađivanja neusuglasivoga bila su nužna ne samo u svrhu promoviranja slavenske sloge, već i kao posljedica konstituiranja pojma svjetske književnosti kao univerzalne, nadnacionalne sfere. Ta se sfera u hrvatskome narodnom preporodu evidentno oblikovala kao rezultanta djelovanja nacionalno-političkih te prosvjetiteljskih i romantičarskih poetičkih i kulturnih principa, nerazlučivost kojih pak, premda što se nacionalnih granica tiče donekle relativizirana, nije bila isključena niti iz glasovitoga koncepta u kojemu ju je osmislio Goethe.

Literatura

Assmann, Aleida. 2002. *Rad na nacionalnom pamćenju: Kratka istorija nemačke ideje obrazovanja*. Prev. Bajazetov-Vučen, Aleksandra. Beograd: Biblioteka XX vek, 124, Čigoja štampa, Knjižara Krug.

Babić, Josip. 2000. „Die Rolle der Herderschen Ideen für der Bildung des National- und Staatsbewußtseins bei Serben und Kroaten". U: *Narrative Konstruktion nationaler Identität: Sammlung der Beiträge der gleichnamigen Konferenz im ZiF Bielefeld 1999*., [ur. Reichmann, Eva], 67-82. St. Ingbert: Röhrig-Verlag.

Badalić, Josip. 1970. „O bilingvizmu u književnosti hrvatskoga preporoda". *Umjetnost riječi*. 1-2: 15-24.

Badalić, Josip. 1972. *Rusko hrvatske književne studije*. Zagreb: Liber.

Badurina, Natka. 1995. *Talijanska književnost i kultura u hrvatskom tisku od 1835. do 1868. godine*: Magistarski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

Barac, Antun. 1954. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije: Knjiga I. Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Coha, Suzana. 2015. *Medij, kultura, nacija: Poetika i politika Gajeve* Danice. U tisku.

Damrosch, David. 2003. *What Is World Literature?* Princeton, New Jersey, Oxford: Princeton University Press.

Danica ilirska. *1835-1849. Reprint izdanje*. 1970-72. [ur. Frangeš, Ivo; Kuzmanović, Mladen; Dogan, Boris; Goldstein, Slavko]. Zagreb: Liber.

[1] O tome usp. Wierzbicki 1970; Flaker 1976: 140-141; Šabić 2008.

[2] O prilagodbama njihovih Gajevim konceptima te o nekim osobitostima *Daničina* objavljivanja njihovih tekstova usp. npr. Stančić 1985; 1989: 97-145; 1990; 1997; 2005; Keipert 2014a; b; c; d.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

Filipović, Rudolf. 1972. *Englesko-hrvatske književne veze*. Zagreb: Liber.

Flaker, Aleksandar. 1970. „Prijevodi s ruskoga i hrvatska književnost 1836-1892“. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima: Od narodnog preporoda k našim danima*, [ur. Flaker, Aleksandar; Pranjić, Krunoslav], 259-280. Zagreb: Liber.

Flaker, Aleksandar. 1976. *Stilske formacije*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Frangeš, Ivo. 1972. „Značenje Gajeve 'Danice'“. U: *Danica ilirska*. *1847-1848-1849: Reprint izdanje,* [ur. isti; Kuzmanović, Mladen; Dogan, Boris; Goldstein, Slavko], 3–25. Zagreb: Liber.

Friedrich, Werner P.; Malone, David Henry. 1954. *Outline of Comparative Literature from Dante Alighieri to Eugene O'Neill*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Gavrin, Mira. 1970. „Pjesništvo narodnog preporoda u odnosu na njemačko i austrijsko pjesništvo“. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima: Od narodnog preporoda k našim danima*, [ur. Flaker, Aleksandar; Pranjić, Krunoslav], 51-119, Zagreb: Liber.

Guillén, Claudio. 1993. *The Challenge of Comparative Literature*. Prev. Franzen, Cola. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.

Hergešić, Ivo. 2005. Hrvatske novine i časopisi do 1848. Hrvatske sudbine. Zagreb: Exlibris.

Hergešić, Ivo. 2005a. *Komparativna književnost*. Predgovor: Tomasović, Mirko. Zagreb: Ex libris.

Horvat, Josip. 2003. *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.* Prir. Mataušić, Mirko Juraj. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.

Ivanišin, Nikola. 1978. „J. G. Herder i ilirizam“. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*. 2:196-225.

Katunarić, Vjeran. 2003. *Sporna zajednica: Novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.

Keipert, Helmut. 2014. „Herderovo 'Poglavlje o Slavenima' u 'Danici Horvatskoj, Slavonskoji Dalmatinskoj' (1835)“. U: *Obzori preporoda: Kroatističke rasprave*, [ur.: Bogdan, Tomislav; Dukić, Davor], [3]-17. Prev. Štebih Golub, Barbara. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press.

Keipert, Helmut. 2014a. „O zaboravljanju znanstvenih spoznaja u slavenskoj filologiji ili o raspravi Jana Kollára 'O književnoj uzajamnosti' u 'Danici Ilirskoj' iz 1836.“ U: *Obzori preporoda: Kroatističke rasprave*, [ur.: Bogdan, Tomislav; Dukić, Davor], [19]-34. Prev. Štebih Golub, Barbara. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press.

Keipert, Helmut. 2014b. „O jednoj prijevodnoj kontaminaciji u Gajevoj 'Daniczi' (1835).“ U: *Obzori preporoda: Kroatističke rasprave*, [ur.: Bogdan, Tomislav; Dukić, Davor], [35]-50. Prev. Štebih Golub, Barbara. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press.

Keipert, Helmut. 2014c. „Prevođenje iz druge ruke u Gajevoj 'Danici Ilirskoj'.“ U: *Obzori preporoda: Kroatističke rasprave*, [ur.: Bogdan, Tomislav; Dukić, Davor], [51]-62. Prev. Štebih Golub, Barbara. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press.

Keipert, Helmut. 2014d. „Kako se u Zagrebu 1835. prevodilo sa srpskoga?“ U: *Obzori preporoda: Kroatističke rasprave*, [ur.: Bogdan, Tomislav; Dukić, Davor], [93]-108. Prev. Štebih Golub, Barbara. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press.

Kessler, Wolfgang. 1981. *Politik, Kultur und Gesellschaft in Kroatien und Slawonien in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts: Historiographie und Grundlagen.* München: R. Oldenbourg Verlag.

Koszyk, Kurt. 1972. *Vorläufer der Massenpresse: Ökonomie und Publizistik zwischen Reformation und Französischer Revolution. Öffentliche Kommunikation im Zeitalter des Feudalismus*. München: Wilhelm Goldmann Verlag.

Murko, Matija. 1951. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: Putovanja u godinama 1930-1932.* I. knjiga. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Novak, Kristian. 2012. *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca: Jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Srednja Europa.

Pederin, Ivan. 1970. „Rodoljubni dodaci i ispuštanja u prijevodu Herderova poglavlja 'Slavenski narodi' koji je objelodanjen u 'Danici ilirskoj' 1835. godine“. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio lingvističko-filološki*, 8: 264-270.

Rapacka, Joanna. 2002. *Leksikon hrvatskih tradicija*. Prev. Blažina, Dalibor. Zagreb: Matica hrvatska.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

Sikirić Assouline, Zvjezdana. 2009. „Latinitet u hrvatskom društvu prve polovice 19. stoljeća". *Radovi*. Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 41: 257-265.

Slamnig, Ivan. 1999. *Svjetska književnost zapadnoga kruga: Od srednjega vijeka do današnjih dana.* II. dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

Solar, Milivoj. 2003. *Povijest svjetske književnosti: Kratki pregled*. Zagreb: Golden marketing.

Stančić, Nikša. 1985. „Gajeva klasifikacija južnoslavenskih jezika i naroda u vrijeme nastanka 'Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisanja' iz 1830. godine". *Radovi*. Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest. 18: 69-106.

Stančić, Nikša (gl. ur.). 1985a. *Hrvatski narodni preporod 1790-1848.: Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, Delo, Globus.

Stančić, Nikša. 1989. *Gajeva „Još Horvatska ni propala" iz 1832-33.*: *Ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda*. Zagreb: Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta.

Stančić, Nikša. 1990. „'Naš narod' Ljudevita Gaja iz 1835. godine". *Radovi*. Filozofski fakultet Zagreb, Humanističke i društvene znanosti, Zavod za hrvatsku povijest. 23: 53-80.

Stančić, Nikša. 1997. „Ideja o 'slavenskoj uzajamnosti' Jána Kollára i njezina hrvatska recepcija". *Radovi*. Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 30: 65-76.

Stančić, Nikša. 2005. „Grafija i ideologija: hrvatski narod, hrvatski jezik i hrvatska latinica Ljudevita Gaja 1830. i 1835. godine". *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Razred za društvene znanosti. 43: 261-296.

Stančić, Nikša. 2008. „Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja". *Cris. Časopis Povijesnog društva Križevci.* 1: 6-17.

Suppan, Arnold. 1999. „Mjere cenzure protiv ilirskih listova Ljudevita Gaja". U: *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835-1918.)*. Prev. Brkić, Josip, redaktura prijevoda Strecha, Marijan, 55-91, Zagreb: Naprijed.

Šabić, Marijan. 2008. *Iz zlatnog Praga: Češka književnost i kultura u hrvatskoj književnoj periodici 1835.–1903.* Zagreb, Slavonski Brod: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Šamšalović, Gustav. 1958. „Danica ilirska i klasična starina". *Živa antika*. Skoplje, 1: [105]-115.

Šidak, Jaroslav. 1981. „Ilirski pokret". U: *Društveni razvoj u Hrvatskoj: (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća*), [ur. Gross, Mirjana], 191-215. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Šidak, Jaroslav. 1981a. „Hrvatski pokret u doba revolucije 1948-49." U: *Društveni razvoj u Hrvatskoj: (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća*), [ur. Gross, Mirjana], 217-230. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Šidak, Jaroslav; Foretić, Vinko; Grabovac, Julije; Karaman, Igor; Strčić, Petar; Valentić, Mirko. 1990. II. izdanje. *Hrvatski narodni preporod: Ilirski pokret.* Zagreb: Školska knjiga, Stvarnost.

Šišić, Ferdo. 1913. *Hrvatska povijest: Treći dio: od godine 1790. do godine 1847*. Zagreb: Matica hrvatska, Dionička tiskara.

Šokčević, Dinko 2006. *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata: Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*. Zagreb: Naklada Pavičić.

Šurmin, Đuro. 1903. *Hrvatski preporod: I. Od godine 1790. do 1836.* Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.

Šurmin, Đuro. 1904. *Hrvatski preporod: II. Od godine 1836. do 1843.* Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.

Švoger, Vlasta. 1998. „Recepcija Herdera u hrvatskome narodnom preporodu na temelju *Danice ilirske*". *Časopis za suvremenu povijest,* 3: 455-478.

Tomasović, Mirko. 2009. „Tragom literarnih podsjećaja u Nemčićevim *Putositnicama*: (Njihovo podrijetlo i funkcija)". U: *Domaća tradicija i europski obzor: Izabrane rasprave o hrvatskoj književnosti,* 305-349. Split: Književni krug.

Weston Evans, Robert John. 2006. *Austria, Hungary and the Habsburgs: Essays on Central Europe c. 1683-1867*. Oxford, New York: Oxford University Press.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)

Wierzbicki, Jan. 1970. „Književnost ilirizma u odnosu prema zapadnoslavenskim književnostima“. U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima: Od narodnog preporoda k našim danima*, [ur. Flaker, Aleksandar; Pranjić, Krunoslav], 121-133. Prev. Malić, Zdravko. Zagreb: Liber.

Živančević, Milorad. 1975. „Ilirizam“. U: Isti; Frangeš, Ivo. *Povijest hrvatske književnosti: Knjiga 4. Ilirizam, Realizam*. 7-217. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Mladost.

BDD-A27186 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:40 UTC)